

VIII. AZ ARANYLILE (PLUVIALIS APRICARIA L.) A HORTOBÁGYON (1975–1984)

Dr. Kovács Gábor

Hortobágyi Nemzeti Park

1975 óta rendszeresen kutatom a Hortobágy száraz szikeseit. Megfigyelő-útjaim során igen gyakran találok aranylilével. Az eltelt tíz év alatt főleg a nyár végétől késő ősziig tartó vonulási időszakban bizonyult gyakori vendégnek, de kisebb számban tavasszal is minden évben előfordult.

Érdekes jelenség, hogy néha nyár közepén is meg-megjelenik néhány egyed. Tiszántúli egyéb előfordulásáról (Bihar) már beszámoltam (Kovács, 1977, 1984c). Az 1976–1977-es hortobágyi adatokat külön közleményben ismertettem (Kovács, 1978).

Jelen tanulmányban részletesen elemzem az aranylile leggyakoribb hortobágyi előfordulási helyeit, a vonulás időbeli megoszlását. Utalok a vedlésre, a két alfaj arányára, a más fajokkal való társulásra és a viselkedésre is.

Végül az egyes évek adatainak felsorolásával mutatom be a hortobágyi vonulás lefolyását.

Az aranylile leggyakoribb előfordulási helyei a Hortobágyon

A Hortobágyi Nemzeti Park (HNP) és a környező, nem védett puszták területén a vizsgált tíz év alatt szinte mindenütt előfordult ez a faj. A megfigyelések adatainak összehasonlítása során viszont kiderül, hogy egyes pusztákon rendszeresnek mondható a megjelenése, máshol csupán ritkán mutatkozó, alkalmi vendég. Leginkább az erősen legeltetett birkalegelőkhöz ragaszkodik. Négy legkedveltebb tartózkodási helye (Kunmadarasi-puszta, Nagyiváni-puszta, Pente-zug, Szelencés) megegyezik abban, hogy igen erősen legeltetett, rövid fűű *Festucetum* és *Puccinellietum* szikes gyepek. Az egyéb területeken (Ágota, Borzas, Nagyszik, Angyalháza, Kecskés, Parajos) való alkalmi vagy néha csapatos előfordulásait is többnyire a jószágjárta, legeltetett *Festucetum* gyepen figyeltem meg.

Tavaszi vonuláskor többször felbukkant más élőhelytípusoknál is: szikes tavak (Nagyszik), árasztások (Nagyiváni-puszta). Néha lecsapolt halastavak iszapos medrében is megfigyeltem. A következőkben a négy legfontosabb hortobágyi vonulási helyét ismertetem.

Kunmadarasi-puszta

A tíz év megfigyelései során legtöbbször a puszta déli részén, a Nagy-Füveshalom – Német-ér – Füves-ér – Cifra-ér környékén láttam. Ez a terület egyben az eddigi legnagyobb hortobágyi aranylilecsapat megfigyelési helye is

(1984. ápr. 3-án 93 pld.). A jellegzetes száraz szikespusztai *Artemisio* – *Festucetum* gyepet igen erősen legeltetik (1500–1600 birka járja). Nyár végére a tövig lerágott fűvön csak néhány kisebb löszfolton maradnak meg tüskés gyomnövények (*Eryngium*, *Carduus* stb.). Az aranylilék által leginkább kedvelt szik kevésbé erodált, még alig padkásodó. Néha az ugyancsak itt vonuló havasi lilék (*Eudromias morinellus*) társaságában is láttam őket.

A Kunmadarasi-puszta más részein is viszonylag gyakran előfordulnak. Az előzőekben leírt területtől délnyugatra – a Német-ér és a Zöld-fertő között – a terjedelmes, ősze kiszáradó szikfokokban és az ugyancsak száraz, kopárra legelt zsombékosokban gyakran megpihennek.

A Csíkos- és a Bogárzó-mocsár közötti, erősen padkásodott szikesen, továbbá Döghalom és Gyurókút környékének a vakszikes foltjain inkább csak alkalmilag, őszi vonuláson láttam aranyliléket.

A puszta északi részén, a Kis-Forrás-fenék és a Sós-fertő mocsárrétek közötti keskeny, száraz szikesen ősszel és tavasszal egyaránt megjelennek; a Fűves-halom mellettihez hasonló rendszerességgel, de kisebb számban.

Nagyiváni-puszta

A legnagyobb száraz pusztarészen, az Agyagoson, minden őszi vonuláskor előfordult. A juhokkal, a libákkal igen erősen legeltetett, kopár területen egyesével, kisebb csoportokban egyaránt láttam.

A puszta középső részén, a Sároséri-csatorna – Mérges-ér – Csíkos-ér környékén kora tavasszal rendszeresen megjelenik, főként egyesével, kettesével. Minden esetben a márciusban zajló árasztásokat követi (Kovács, 1984a).

A Nagyiváni-puszta északi részén, közel Parajos és Zám határához, késő őszi (nov. – dec.) előfordulásáról is van adatom.

Pente-zug

A havasi lilék nyár végi, őszi megfigyelései során gyakran láttam velük együtt vagy tőlük elkülönülve mutatkozó aranyliléket. Kedvenc helyük a Pente-zug középső részén, az ártézi kút – Ördög-árok – Kincses-lapos által határolt, igen kopár birkalegelő.

A Pente-zug más területrészein nem figyeltem meg.

Szelencés

A Kunmadarasi-pusztához hasonlóan nagy mennyiségű aranylile vonulóhelye. Déli részén, az Ágeri-halom – Deszkás-hodály – Nagyság-ér – Sebes-ér közötti pusztarészen a leggyakoribb. Tavasszal ez a terület rövid ideig sekély vízborítás alá kerül, amely igen hamar kiszárad. A nagy tömegű juh (kb. 1800) a folytonos legeltetéssel a réti növényzetet is kopárra rágja.

Minthogy a Szelencés a havasi lilék legfontosabb átvonulóhelye, itt a leggyakoribb a két lilefaj kevert csapatainak előfordulása is.

Aranyliléket a puszta északi és keleti részein jóval ritkábban figyeltem meg. A nyugati oldalon, a Hortobágy folyóig nyúló egykori rizstelepek helyén is előfordult néha (Tekeszarvhalom, a Szúnyog-kút környéke).

A tavaszi és az őszi vonulás ideje

A tavaszi érkezések (első megfigyelések) időpontjai:

1975	1976	1977	1978	1979
márc. 30.	márc. 20.	márc. 9.	márc. 29.	márc. 15.
1980	1981	1982	1983	1984
márc. 27.	márc. 14.	márc. 24.	márc. 7.	márc. 23.

A meglehetősen nagy szóródás (márc. 7 – 30.) a madár tavaszi átvonulásának rendszertelenségére utal.

Április első felében továbbvonulnak, májusi előfordulásáról nincs adatom.

A nyári megfigyelések nagyon ritkák, valódi átnyaralást egyszer sem észleltem. 1980. jún. 11 – 18. között a nagyiváni Agyagoson tartózkodott 1 pld. 1982. jún. 30-án a bihari Sándoroson láttam 3 pld.-t.

Őszi vonuláson az első aranylilék néha már augusztus végén megérkeznek, de igazi mozgalmuk szeptember – októberben zajlik. Érdekes, hogy novemberi, sőt, decemberi előfordulását is többször megfigyeltem (pl. 1978. dec. 2-án 17 pld.-t láttam a korai hó elolvadása után a Kunmadarasi-pusztán).

Az őszi érkezések (első megfigyelések) dátumai:

1975	1976	1977	1978	1979
szept. 9.	szept. 4.	szept. 9.	?	szept. 9.
1980	1981	1982	1983	1984
szept. 8.	aug. 30.	aug. 27.	szept. 8.	—

Az adatok gyengébb szóródása (aug. 27 – szept. 9.) rendszeres őszi vonulásra utal. 1978-ban nincsenek kora őszi megfigyeléseim.

Vedlés, átszíneződés

A márciusban érkezők majdnem mindig téli ruhások, csak a hónap vége felé kezdenek kiszíneződni. Jellemző adat, hogy az 1984. ápr. 3-án látott 93 aranylile közül csupán 5 nászruhás egyed akadt.

Az augusztus – szeptemberben érkezők között még sok a nászruhás vagy a vedlést alig megkezdett példány. Ebben az időszakban gyakran lehet az évi fiatalokat látni, de a családok már nem tartanak össze.

A két alfaj aránya

Hortobágyon és Biharban (Kovács, 1977) egyaránt megfigyeltem, hogy az átvonuló aranylilék között előfordul a keleti alfaj (*Pluvialis apricaria altifrons*). Hortobágyon gyakran látható nászruhás egyedeknek a tüzetes szemlése azt bizonyítja, hogy a keleti alfaj és a törzsalak (*Pluvialis a. apricaria*) közel azonos mennyiségben vonul át, de a megfigyelt és biztosan felismert példányok között némileg több volt a keleti alfajhoz tartozó. Csak a teljesen kiszínezett példányok alfaji hovatartozása ismerhető fel biztosan erős nagytávú távcsővel, a vedlő, átszíneződő példányoké nem, így a kb. 60:40%-os *altifrons* – *apricaria* arány valószínűleg nem pontos.

Viselkedés, társuló fajok

Más lilefajoknál bizalmatlanabbak. A terepen erősen összetartanak, egymás riasztó hangjára nagyon figyelnek. Meleg időben a havasi lilékhez hasonlóan elülnek a keréknyomokba, száraz zombékok mellé, de egy-két állandó példány mindig figyel, őrködik. A felriasztott csapat sokáig kering, nehezen nyugszik meg.

Táplálkozás közben leggyakrabban a bibic (*Vanellus vanellus*), havasi lile, seregély (*Sturnus vulgaris*), pajzsoscankó (*Philomachus pugnax*) csoportjaihoz szegődnek, de sokszor előfordul, hogy nem keverednek idegen madarak közé. Az őszi vonulási helyükön néha tömegesen mutatkozó sárga billegetőket (*Motacilla flava*) nem nagyon tűrik, gyakran kergetik őket.

A lecsapolt halastavakon, elöntött réteken, esőzések után a szikfokokon néha az ujjaslilével (*Pluvialis squatarola*) együtt figyeltem meg (Kovács, 1983).

Az 1. táblázatban az 1975. március – 1984. április közötti időszakban összegyűlt adataimat ismertetem. A dátum és az egyedszám mellett közlöm az előfordulás helyét is.

A szerző címe:
Dr. Kovács Gábor
H – 5363 Nagyván
Bem u. 1.

1. táblázat
Table 1

Az aranylile (Charadrius apricaria) hortobágyi előfordulásai
Charadrius apricaria in Hortobágy

Időpont	Lelőhely	Példány
1	2	3
<i>1975</i>		
03. 30.	Balmazújváros/Nagyszik	1
09. 09.	Pentezug	2
09. 11.	Szelencés	6
09. 13.	Szelencés	2
<i>1976</i>		
03. 20.	Balmazújváros (Nagyszik)	1
09. 04.	Nagyiváni-puszta	1
09. 18.	Pentezug	17
10. 08.	Angyalháza	2
10. 09.	Borzas	2
10. 10.	H. Halastó (lecsapolt 14-es)	3
10. 13.	Kunmadarasi-puszta	27
10. 18.	Darvas-sziget (kaszáló)	1
10. 19.	Kunmadarasi-puszta	4
10. 24.	Nagyiváni-puszta	12
11. 01.	Nagyiváni-puszta	1
11. 12.	Zám puszta	6
11. 14.	H. Halastó (lecsapolt 2-es)	4
11. 16.	H. Halastó (lecsapolt 2-es)	2
11. 17.	Kunmadarasi-puszta	2
11. 18.	Zám-puszta	13
11. 23.	Kunmadarasi-puszta	2
11. 25.	Kunmadarasi-puszta (havazáskor)	1

1. táblázat folytatása
Table 1 continued

1	2	3
1977		
03. 09.	Nagyiváni-puszta (árasztás)	1
03. 22.	Nagyiváni-puszta (árasztás)	2
09. 09.	Szelencés	18
09. 13.	Kunmadarasi-puszta	1
09. 19.	Kunmadarasi-puszta	7
09. 27.	Kunmadarasi-puszta	1
10. 03.	Kunmadarasi-puszta	2
10. 10.	Szelencés	86
11. 03.	Nagyiváni-puszta	1
11. 07.	Kunmadarasi-puszta	36
10. 09.	Karcag (Ecsezug)	2
1978		
03. 29.	Nagyiváni-puszta (árasztás)	1
03. 30.	Balmazújváros (Nagyszik)	2
04. 21.	Nagyiváni-puszta	2
11. 04.	Kecskés-puszta	1
11. 11.	Parajos	14
11. 14.	Kunmadarasi-puszta	8
12. 02.	Kunmadarasi-puszta	17
1979		
03. 15.	Nagyiváni-puszta (árasztás)	1
03. 22.	Nagyiváni-puszta (árasztás)	1
09. 09.	Szelencés	5
09. 15.	Szelencés	14
09. 22.	Szelencés	13
09. 27.	Szelencés	18
09. 30.	Pentezug	1
10. 04.	Szelencés	14
10. 09.	Kunmadarasi-puszta	17
10. 10.	Kunmadarasi-puszta	14
10. 14.	Szelencés	26
10. 14.	Kunmadarasi-puszta	17
10. 15.	Kunmadarasi-puszta	5
10. 21.	Szelencés	25
10. 26.	Kunmadarasi-puszta	33
11. 10.	Zám-puszta (lucernatarló)	21
11. 12.	Kunmadarasi-puszta	13
11. 17.	Darvas-sziget (kaszáló)	1
11. 23.	Nagyiváni-puszta	3
1980		
03. 27.	Nagyiváni-puszta	6
06. 11.	Nagyiváni-puszta	1
06. 18.	Nagyiváni-puszta	1
09. 08.	Szelencés	6
09. 18.	Szelencés	9
09. 21.	Kunmadarasi-puszta	1
09. 26.	Nagyiváni-puszta	3
09. 27.	Kunmadarasi-puszta	15
09. 30.	Ágota-puszta	5
10. 03.	Csécsi-halastó (lecsapolás)	1
10. 04.	Szelencés	4
10. 12.	Kunmadarasi-puszta	5
10. 16.	Kunmadarasi-puszta	9
12. 01.	Nagyiváni-puszta	9

1. táblázat folytatása
Table 1 continued

1	2	3
<i>1981</i>		
03. 14.	Kunkápolnás	1
03. 30.	Balmazújváros (Nagyszik)	3
08. 30.	Szelencés	1
09. 08.	Szelencés	8
09. 18.	Szelencés	5
09. 20.	Kunmadarasi-puszta	1
09. 22.	Kunmadarasi-puszta	1
09. 24.	Kunmadarasi-puszta	1
10. 05.	Kunmadarasi-puszta	1
11. 06.	Parajos	6
11. 22.	Nagyiváni-puszta	2
<i>1982</i>		
03. 24.	Nagyiváni-puszta (árasztás)	3
04. 03.	Kunkápolnás	3
04. 06.	Kunmadarasi-puszta	3
04. 12.	Nagyiváni-puszta	1
08. 27.	Szelencés	2
08. 31.	Kunmadarasi-puszta	2
09. 21.	Kunmadarasi-puszta	1
09. 23.	Kunmadarasi-puszta	1
09. 24.	Kunmadarasi-puszta	3
09. 26.	Kunmadarasi-puszta	1
10. 08.	Szelencés	9
10. 13.	Kunmadarasi-puszta	36
11. 09.	Nagyiváni-puszta	1
<i>1983</i>		
03. 07.	Nagyiváni-puszta (árasztás)	1
03. 15.	Kunmadarasi-puszta	24
03. 20.	Nagyiváni-puszta (árasztás)	4
03. 28.	Nagyiváni-puszta (árasztás)	2
03. 29.	Kunmadarasi-puszta	1
09. 08.	Szelencés	3
09. 14.	Kunmadarasi-puszta	7
09. 24.	Kunmadarasi-puszta	2
09. 27.	Szelencés	4
10. 03.	Kercag (Ecsezug)	2
10. 03.	Nagyiváni-puszta	4
10. 11.	Kunmadarasi-puszta	7
<i>1984</i>		
03. 23.	Kunkápolnás (árasztás)	1
03. 29.	Kunmadarasi-puszta	57
04. 03.	Kunmadarasi-puszta	92
04. 10.	Kunmadarasi-puszta	3
04. 11.	Nagyiváni-puszta	2